

Akademik Zvonimir Baletić

Poštovana obitelji akademika Dragičevića, poštovani članovi Akademije, poštovani prijatelji akademika Dragičevića, – danas smo se ovdje sastali da s dužnim pijetetom evociramo život i djelo Adolfa Dragičevića, profesora i intelektualca, javnog djelatnika i istaknutog borca za socijalnu pravdu i napredak, našeg kolege i prijatelja, uspomenu na kojeg ćemo sačuvati u trajnom sjećanju. Smrću Profesora Dragičevića hrvatska je akademska zajednica i intelektualna javnost izgubila jednog od svojih najaktivnijih članova.

Akademik Adolf Dragičević rodio se 7. kolovoza 1924. u Zaostrogu pokraj Makarske od oca Ante i majke Ane, rođ. Barbarić. Gimnaziju je upisao u Beogradu, a poslije izbijanja rata nastavio u Zagrebu, da bi se 1942. priključio partizanskom pokretu i postao oficir JNA. Međutim, poslije ranjavanja, već 1945. se demobilizirao kao ratni vojni invalid te završio gimnaziju u Splitu. Studij prava upisao je na Pravnom fakultetu u Zagrebu, a nastavio na Pravnom fakultetu u Beogradu, gdje je 1950. i diplomirao. Godine 1951. izabran je za asistenta na Katedri političke ekonomije na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, gdje počinje istraživati i pisati o teorijskim pitanjima marksističke političke ekonomije, i prve rasprave objavljivati u časopisima. Doktorirao je 1956. na istom fakultetu s disertacijom «Potreban rad i višak rada» – kao kategorije klasnog društva i njihovo odumiranje u socijalizmu», kojom zacrtava svoju trajnu istraživačku orijentaciju prema teorijskim problemima odnosa, dinamike i vrijednosnih kriterija modernog društva, i započinje dugi niz komparativnih studija iz Marxove teorije vrijednosti i njezinih ideoloških implikacija za stvaranje novog socijalističkog društva, nasuprot apologetskih građanskih doktrina društvenog razvitka. Godine 1957/8. boravi u Engleskoj, gdje na Oksfordskom sveučilištu produbljuje komparativne studije socijalizma i priprema svoj habilitacijski rad, koji 1959. pod naslovom «Sistem i stavovi

sovjetske političke ekonomije» izlaže na Pravnom fakultetu u Zagrebu, distancirajući se od dogmatskih sovjetskih interpretacija Marxovih učenja. Slijedeće godine izabran je za docenta na Katedri političke ekonomije na istom fakultetu, gdje je 1966. izabran za izvanrednog profesora, a 1970. za redovitog profesora i predstojnika Katedre. Angažirao se i na osnivanju i radu Fakulteta političkih nauka u Zagrebu. Od 1958. do 1970. zauzima mjesto predstojnika Sveučilišne katedre za društveni razvoj i socijalističku izgradnju.

1960-ih i 1970-ih godina, uz intenzivnu znanstvenu i nastavnu aktivnost, Adolf Dragičević ulazi i u sferu aktivne praktične politike. Tako je od 1963. do 1967. zastupnik u Saboru SRH, a od 1968. do 1974. poslanik u Saveznoj skupštini SFRJ, gdje se angažira oko izgradnje novog ekonomskog i političkog sustava, posebno na izradi Ustava SFRJ iz 1963. i Ustava SFRJ iz 1974. Tijekom 1970-ih i 1980-ih godina predaje Političku ekonomiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, kao i na poslijediplomskim studijima na više fakulteta (u Zagrebu, Rijeci, Splitu i Osijeku). Potiče i suuređuje više znanstvenih biblioteka i edicija (*Naše teme*, *Svijet suvremene stvarnosti*, *Suvremena misao*, *Veliki mislioci*, *Novi svijet*, i dr.) a autor je i suradnik u više leksikografskih djela. Tako je proširio područje svoga znanstvenog bavljenja na povijest modernih ekonomskih doktrina, teoriju samoupravnog socijalizma i probleme ekonomske politike.

Adolf Dragičević objavio je više od dvadeset knjiga, od kojih su neke doživjele više izdanja. Među njima su dva ekonomska leksikona i jedna hrestomatija ekonomskih tekstova. Glavnina knjiga posvećena je sustavnom izlaganju ili razmatranju pojedinih važnih dijelova ili teorijskih aspekata političke ekonomije i u cijelosti daje produbljeni uvid i cjelovitu ocjenu marksističke političke ekonomije nasuprot drugih pristupa i shvaćanja. Tu opću sliku nadopunjava obradom pojedinih problema u brojnim esejima i člancima (više od 150 jedinica) kojima živost često daje komparativni i polemički diskurs prema drugim autorima. Posebno treba istaći vrijednost priloga u zbornicima i predgovora ili pogovora knjigama (21), s kojima je Dragičević popratio prijevode stranih knjiga, koje su se, često u njegovoj redakciji, pojavile u hrvatskom prijevodu. Treba posebno istaći

da je Dragičević bio jedan od najplodnijih suradnika u stručnim časopisima i sličnim glasilima. (*Naša stvarnost, Zbornik Pravnog fakulteta, Ekonomski pregled, Naše teme, Pregled, Politička misao, Gledišta, Socijalizam, Kulturni radnik, Naša zakonitost, Dometi, Dijalog, Suvremeni ekonomski problemi*, i druga). Bio je čest gost u javnim medijima preko komentara, intervjua, feljtona, prikaza.

Za svoj znanstveni rad Adolf Dragičević dobio je više priznanja i nagrada, među kojima se posebno ističu *Nagrada Grada Zagreba za znanstveni i pedagoški rad*, 1977.; *Republičke nagrade Božidar Adžija za objavljeno znanstveno djelo* u 1980. i 1985.; *Nagrada ZAVNOH-a za znanstveni rad* u 1990. U Hrvatsku akademiju znanosti i umjetnosti izabran je za izvanrednog člana 1986., a za redovitog člana 1991. godine.

Adolf Dragičević bio je vrlo plodan znanstveni pisac. Pisao je jednostavno, ne libeći se ni oštih polemičkih tonova, i u javnosti su njegova djela nailazila na širok odjek. Posljednjih desetljeća života pretežno se posvetio istraživanju suvremenih faktora i procesa svjetskog razvoja, tražeći u njima potvrdu marksističkih vizija ostvarivanja novog ujedinjenog i slobodnog čovječanstva. Pri tome je primat dao istraživanju globalizacijskih procesa, prevladavanju nacionalnih ograničenja, a posebno razvoju mikroelektronike, kibernetike, biotehnologije, nanotehnologije, informacijskih znanosti – kao budućih tehnoloških osnova znanstvenog komunizma. Taj znanstveni komunizam, ili kako ga on naziva, kiberkomunizam, po njegovu uvjerenju, nužan je i nezaustavljiv ishod svakovrsnog revolucioniranja suvremenih procesa proizvodnje i života, u kojemu rad prestaje biti način eksploatacije, podjarmljivanja i otuđenja čovjeka kao slobodnog i samostvaralačkog bića. O tom dijelu znanstvenog rada akademika Dragičevića, nešto opširnije će govoriti dr. Gordan Družić njegov bliski suradnik posljednjih godina u Odsjeku za ekonomska istraživanja Akademije.

Na kraju bih naznačio neka razmatranja, koja su trajno zaokupljala akademika Dragičevića i prožimala sav njegov rad. Njegova vizija društvenog razvitka ostala je dosljedno marksistička, jer ljudsku bit i sudbinu čvrsto veže za razvoj proizvodne moći društva, njegovih proizvodnih snaga. Ljudski rad i kreativnost su po njemu u osnovi svega ljudskog napretka Na

mogući prigovor za tehnološki determinizam takve vizije, za zanemarivanje drugih dimenzija ljudskog društva, koje nisu sve usmjerene na opći napredak, kao što su želja za moći i dominacijom, egoizam, zavist, rušilačke strasti kao i neizvjesnost u ljudskom djelovanju, odgovor bi uvijek mogao biti, da iza svakog povijesnog zadatka, mora postojati pored materijalne osnove i organizirana volja i spremnost da se on ostvari. Veliki marksistički projekt povijesti, marksistički socijalizam, propao je pred našim očima. Dragičević je bio među prvima koji je najavio propast socijalizma (*Suton socijalizma*, 1988.) Kada u svojoj novoj knjizi *Marksizam i komunizam* (2010.), kaže «Novo i samo novo, neviđeno i neponovljivo, omogućava opstanak i prosperitet emancipiranoga *totalnog* čovjeka. Njegov nastup, život i razvoj osigurava jedino *predvodnička* znanost», ostavlja otvorenim pitanje može li znanost doista preuzeti na sebe takav zadatak, budući da se uvijek oslanja na poznato i ponovljivo, čak i onda kada teži novom i nepoznatom. Ako nas ovo pitanje ostavlja u neizvjesnosti, kao što je jamačno i akademika Dragičevića, to, naravno, nikako ne znači da je njegova plemenita briga kao znanstvenika i humanista za sudbinu čovječanstva zato manje poticajna, poželjna i legitimna.

Akademik Adolf Dragičević ponekad je volio sam sebe nazivati futurologom. Opravdanja za ovakvo određenje ima sasvim dovoljno, jer se značajan dio njegovog iznimno velikog opusa odnosi na radove koji se bave budućnošću. Većina tih radova sažeti su u posljednje dvije knjige nedovršene trilogije koja je imala naslov *Znanstvena civilizacija*.

Prvu knjigu *Doba kiberkomunizma - Visoke tehnologije i društvene promjene* (Golden Marketing, Zagreb, 2003., 540 str.) napisao je zajedno sa sinom prof. dr. Draženom Dragičevićem. Ova knjiga trebala je raščistiti sporna pitanja, smjestiti Novo doba u kontekst povijesnog razvoja, prikazati trendove njegova utemeljenja i sagledati što je naša potreba i zadaća u sklopu toga svjetskog razvoja.

Aktualni prijelaz u tehnološki, gospodarski, politički i kulturni informacionalizam – društveni sustav utemeljen na mikroelektronici, mrežnoj organizaciji, kompjutorski integriranoj djelatnosti i internetskoj komunikaciji – prenosi težište na poslovanje podložno osobnim željama, hirovima i hobijima izbirljivih kupaca. Racionalno ustupa mjesto emocionalnom.

Tim epohalnim svjetskopovijesnim zaokretom zaokupljeno je ovo djelo. Autori polaze od uvjerenja da je afirmativni materijalistički pristup ovom novom totalitetu promijenjenog života i primjena dubinske holističko-ekološke znanstvene paradigme, jedini istraživački postupak kojim se može valjano osmisliti aktualno permanentno revolucioniranje i evolucijsko mijenjanje postmodernog društva.

Ocjenjujući dostignuća i izglede Hrvatske, pisci zaključuju:

«Hrvatska je među zemljama koje nisu stigle do vlastite proizvodnje visokih tehnologija. U skromnoj postindustrijskoj proizvodnji koristi se tuđim znanstveno-tehnološkim dostignućima i težište gospodarskog djelovanja tek počinje prenositi na proizvodnju ideja i znanja u transnacional-

nim tvrtkama s većim znanstvenim institutima. Malo je učinila i još manje postigla u debirokratizaciji svoga kastinskog društvenog ustroja. Među zemljama je u kojima je moć i uloga profesionalnih političara i državnih dužnosnika daleko ispred znanosti i znanja stručnjaka. Odatle i dolazi prijetnja još dramatičnijeg zaostajanja i siromašenja većine stanovništva. Zlo je još gore kada se uzme u obzir da se iz kvadrature toga začaranog kruga sputana znanost i obrazovanje ne mogu izvući učenjem od prošlosti. (str. 11)... Prvo što nam treba jest *regionalizacija* hrvatskog teritorija prema kriterijima i potrebama izgrađenog informacionalističkog društva. Za naše prilike, mogućnosti i potrebe optimalne su četiri velike regije, s po nešto više od milijun stanovnika, koje će u međusobnoj mrežnoj povezanosti biti nosioci hrvatskog znanstvenog, informatičkog, biotehnološkog i telekomunikacijskog napredovanja. (str. 466)... U izboru puta Hrvati će najviše postići budu li se pridržavali stare kineske poslovice da se «od trulog panja ne pravi skulptura» i uspiju li osporiti nezgodnu Hegelovu opasku da je narod «onaj dio društva koji ne zna što hoće».

U knjizi *Svjetski izazov Hrvatskoj - četiri velike izgubljene bitke*, dovoljne da se izgubi rat za opstanak (Razlog, Zagreb, 2005.) akademik Dragičević analizira započetu univerzalnu globalizaciju načina i odnosa proizvodnje materijalnoga, socijalnog, političkog i duhovnog života. Iz tog će procesa, prema Dragičevićevom mišljenju, obogaćeno isplivati i novi blistavi informacionalistički život proživljavati, te svoj identitet sačuvati, samo narodi koji i sami postanu globalni proizvođači postmodernih svjetskih proizvoda i samog oblika svjetskog internetiziranog komuniciranja. Polazeći od toga Dragičević smatra da je za to potrebna permanentna znanstveno-tehnološka i društvena revolucija, skupa s odgovarajućim radikalnim sistemskim evolucijskim promjenama.

Drugim riječima, bez neprekidne, svestrane i stalne temeljite revolucije, u novom postindustrijskom informacionalističkom svijetu niti jedan narod nema mogućnosti da se održi na životu. Prema tome, takvu mogućnost nema ni hrvatski narod. Alternativa je na samom početku trećeg milenija: ili se informatički i informacijski permanentno revolucionirati

i sistemski evolucijski mijenjati, ili beznadno stagnirati, sve razgrađivati i siromašenjem i zaostajanjem tragično odumirati i zauvijek nestati.

Akademik Adolf Dragičević, nepokolebljiva je uvjerenja da hrvatski narod može preživjeti aktualni svjetski informacionalistički prevrat i, što više, postati i sam – kao organizirana zajednica angažirani graditelj globalnog kibernetičkog prostora i njegove virtualne stvarnosti.

Ništa se u tom pogledu ne da parcijalno, izdvojeno, djelomično postići. Sama priroda novog informacionalističkog doba strogo nalaže da se revolucijom i evolucijom jednom zahvati – revolucionira i radikalno mijenja – sveukupnost novog zajedništva, totalitet informacionalističkog društva koji zahvaća: informatičku tehnologiju, mrežnu organizaciju, kompjutoriziranu proizvodnju, digitalnu komunikaciju, holističko obrazovanje, sistemsko znanje i znanost okrenutu budućnosti.

Po njegovu sudu, silni je promašaj već i sam pokušaj da se stabilizacija i prosperitet gospodarstva i društva ostvare uvođenjem čvrste valute i stabilnih cijena. Barem u tom pogledu prošlost pruža poruke da u određenim prilikama nestabilnost postaje nezamjenjiv faktor rasta i razvoja. Ali kako se god prilike slagale i mijenjale, uvijek ekonomski razvoj ostaje glavnom i najvažnijom funkcijom monetarne politike, tečaja i cijena. Neizvjesnost zna biti dobra vila ili zla maćeha, a na ekonomistima je i državicima da potraže i primijene mjere koje će zlo suzbijati i dobro favorizirati. A to se može postići samo kada se primat dâ proizvodnji i njoj sve podredi, pa tako sve segmente i ekonomske politike.

Najveći je grijeh struktura, smatra akademik Dragičević njihov rušilački odnos prema naslijeđenim već dobrano transnacionaliziranim proizvodnim poduzećima i njihovim znanstvenim institutima. Što se s njima dogodilo u pretvorbi i privalizaciji – dobro je poznato. Glavno je ekonomsko pitanje sada: kako povratiti izgubljeno, kako hrvatsko gospodarstvo transnacionalizirati, formiranjem i stalnim unapređivanjem kritičkog broja velikih izvozno orijentiranih poduzeća – najprije u proizvodnji i plasmanu hrvatskih svjetskih proizvoda, a zatim u financijskom, trgovačkom i osiguravateljskom poslovanju diljem svijeta. To se po mišljenju autora ne može ostvariti bez aktivne uloge i stalne potpore velikih nacionalnih

banaka, a mi smo ih prodali strancima koje ne zanima hrvatska postindustrijska proizvodnja. Važno im je hrvatsko tržište za plasman njihovih svjetskih proizvoda a isto tako i hrvatske financije za rješavanje problema njihovih zemalja.

Bez velikih hrvatskih transnacionalnih poduzeća i bogatih hrvatskih nacionalnih banaka nema poželjnog napredovanja: visokog ekonomskog rasta, postmodernog privređivanja, dostojnog uključivanja u europske i svjetske globalizacijske procese, pune zaposlenosti stanovništva, visokog životnog standarda za sve i drugog napretka koji tek omogućava da i Hrvatska postane uzorna zemlja 21. stoljeća. Rješavanje ovog krucijalnog problema najpreči je, najveći i najsloženiji zadatak ovoga desetljeća. To je najzamršenija zagonetka hrvatskog opstanka i razvoja, toliko komplicirana i sudbonosna da joj hrvatski političari, političke stranke i državni dužnosnici ne žele ni ime čuti.

Unatoč tome, autor ne gubi nadu. On ukazuje kako se u tom beznađu jedini svijetli trag nazire u prihvaćanju aktualnog svjetskog izazova, a to znači u permanentnom *revolucioniranju* i *sistemskom* evlucijskom *mijenjanju* svega postojećeg. Moramo kao i razvijeniji narodi shvatiti da je sve što smo postigli i što nas okružuje, u punom smislu riječi *zastarjelo*. Samo se radikalnim tehnološkim, ekonomskim, društvenim, političkim i kulturnim mijenjanjem zbilje može biti angažirani sudionik i uspješni graditelj globalnog *informacionalističkog* napredovanja koje podliježe stalnim promjenama.

O akademiku Dragičeviću kao čovjeku i pedagogu možda najbolje govore brojni susreti s bivšim studentima kojima sam svjedočio, a koji su uvijek bili vrlo srdačni, topli i puni poštovanja prema njihovom profesoru.

Neka ostane vječni spomen na akademika Adolfa Dragičevića.

Akademik Davorin Rudolf

Poštovani članovi obitelji, uvaženi gospodine predsjedniče Akademije, prijatelji

Kada je akademik Adolf Dragičević preminuo u srpnju 2010. u splitskim novinama „Slobodnoj Dalmaciji“ objavljeno je: „Umro je veliki znanstvenik jedne male zemlje!“ U ovoj prigodnoj riječi, vremenski ograničenoj, govorit ću fragmentarno, kratko, rekao bih u tezama, o Adolfu Dragičeviću znanstveniku, sveučilišnome profesoru, članu Akademije i naposljetku o njemu kao čovjeku.

Dopustite mi da nas najprije podsjetim: kakav je trag ostavio u hrvatskim društvenim znanostima.

Poput filozofa, pjesnika, velikih državnika i političara znanstvenici imaju jedno oko više. Akademik Adolf Dragičević sjajan je primjer čovjeka koji je koristio taj veliki dar neba: promatrao je i proučavao daleku, drugu obalu, koja se obično vidi kao nekakva mistična mutna crta i upozoravao nas na taj naš fascinantni futur, što nas tamo čeka. Nije se pozivao na povijest, već na budućnost.

Pisao je:

„Današnji čovjek je pokorio i iscrpio cijeli planet jer su mu vrijednosti izrasle na materijalnome životu, društvu dobara, egoizmu stjecanja i posjedovanja. Novi čovjek će dobiti nove duhovne vrijednosti i ove ga materijalne neće interesirati“. Najavljivao je novu blistavu i zastrašujuću budućnost. Eru robotičke revolucije, mikroelektronike, informatizacije i jedinstvenog kibernetičkog prostora, univerzalne, kako je volio kazati, virtualne stvarnosti. Sjećam se, jednom nam je u Razredu kazivao kako će se u mozak čovjeka sutrašnjice unijeti sličan čip s kompletnom enciklopedijom ljudskih znanja.

Napisao je knjigu *Svjetski izazov Hrvatskoj* (Zagreb, 2005.) o četiri velike izgubljene bitke za sustavno revolucioniranje i evolucijsko razvijanje.

Istaknuo je:

„Bitku gubi hrvatsko gospodarstvo u borbi za svoju transnacionalizaciju, hrvatsko radništvo u borbi za svoju ljudsku emancipaciju, hrvatska znanost u borbi za svoju postmodernu transformaciju i hrvatski narod u borbi za svoju revolucionarnu demokraciju. Sasvim dovoljno da se izgubi rat za opstanak... Hrvatska se u postmodernom natjecanju ukopala u preživjele oblike života na periferiji postindustrijskog svijeta.“

Tako je govorio Dragičević.

Marljiv i uporan, pronicljiv, sa sjajnim znanstvenim instinktom meni je posebice imponirao hrabrošću. Kad u onim našim olovnim vremenima nekadašnji partizanski časnik, zastupnik u Saboru i poslanik u jugoslavenskoj Saveznoj skupštini objavi 1988. knjigu *Suton socijalizma* – ponoviti ću naslov: *Suton socijalizma* - onda to nije bio samo izraz znanstvene slabode već i osobne hrabrosti.

Kakav je Adolf Dragičević bio kao profesor?

Na ispraćaju u Zaostrogu govorio je jedan od nekadašnjih studenata profesora Dragičevića. Ispričao je kako studirajući političku ekonomiju socijalizma nije mogao razjasniti ni shvatiti društveno vlasništvo bez jasnog vlasnika, teorije o rentama u poljodjelstvu. Došao je svome profesoru i, onako u strahu, rekao: ja te stvari ne razumijem. Profesor Dragičević je hladno odgovorio: A što vi mislite da ih ja razumijem?

Dopustite mi, želim kazati nekoliko riječi i o Adolfu Dragičeviću, akademiku, članu HAZU-a.

U zadnjoj fazi života bio je u neprestanim prijemima s Akademijom. Javno se zalagao za njezino ukidanje u postojećemu obliku. Pledirao je da se Akademija, osnovana u devetnaestome stoljeću i zaokupljena svijetom rada i čovjekova iskorištavanja, hitno zamijeni akademijom novoga svijeta. Onako robustan, eruptivan i na svoj način revolucionaran, u nastupima je ponekad prelazio granice intelektualne tolerancije kako se u nas te granice obično shvaćaju, pa se zapleo u konfrontacije s pojedinim kolegama. Nije se mogao pomiriti s ležernošću s kojom očekujemo čudesnu budućnost svijeta. Učinilo mi se u jednom trenutku da je htio zaustaviti Zemlju i sići.

Premda je bio dugo u Akademiji, nismo ga dovoljno poznavali. Ljudi koji su u njegovo vrijeme vodili Akademiju nisu ga razumjeli. Srećom, većina akademika, posebice članova Razreda za društvene znanosti, djelovala je umno, smirujuće, pa se na kraju sve nekako umirilo sa zaključkom da ćemo, umjesto revolucionarnih promjena u Akademiji i osnivanja posebnoga razreda za futurologiju, utemeljiti znanstveno vijeće za proučavanje – kako je pojašnjavao akademik Dragičević – „informativne budućnosti u kojoj će živjeti i djelovati sadašnji i sutrašnji mladi naraštaji“. Otišao je s uvjerenjem da ćemo, eto, s tim vijećem zakoračiti u taj zastrašujuće čudesni cyber ili kiber svijet, kako hoćete, i pokloniti mu stanovitu pažnju. Nažalost, do sada nismo osnovali nikakvo vijeće za proučavanje budućnosti svijeta, ništa nismo učinili, dragi naš Ado.

Naposlijetku, kakav je bio Adolf Dragičević kao čovjek?

U malome dalmatinskom Zaostrogu, 22. srpnja 2010., ispratili smo na vječni počinak akademika Adolfa Dragičevića, svoga kolegu, tajnik Razreda za društvene znanosti Tomislav Raukar i ja. Prije ukopa, na groblju uz crkvu Sv. Marije, govorili smo obojica. Kolega Raukar u ime Akademije. Uz obitelj i jednoga maloga Adu, unuka, bili su okupljeni brojni prijatelji i znanci, iz Zagreba, Splita, žitelji Makarskoga kraja, nekadašnji partizani, stari komunisti, ministri u vladama suvremene Hrvatske, hadezeovci i esdepeovci, liberali, u crkvenome obredu pokopa sudjelovala su tri u crkvi visokorangirana svećenika. U nijemoj tišini, svi su pognutih glava, tužni i ganuti, odali počast pokojniku. Gledao sam tu moju Hrvatsku na okupu i rekao: Ovako se ispraća častan čovjek koji je volio svoju zemlju u svim razdobljima.

BIBLIOGRAFIJA
AKADEMIKA ADOLFA DRAGIČEVIĆA

